

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Műhelytitkok

Nyitott műhely – 100 interjú a mai magyar irodalomból, I–II., szerk. Csontos János

Tágra nyitotta kapuit a Magyar Napló. Nem is kapu az, inkább transzcendens folyosó, jó szellemek hídja, amelyen áramlik, hömpölyög a kortárs magyar irodalom. Először a lapba költözött, ahol sora jelentek meg a jeles költőinkkel, íróinkkal készült interjúk – címlapon az arckép –, most összegyűjtve, könyvvé nemesedve millió sugárban az olvasók pszichéjébe, tudatába, mélytudatába hatol.

„Meggyőződésem ugyanis – írja a kétkötetes interjúgyűjtemény Előszavában a szerkesztő, Csontos János –, hogy a 2003-ban indult Nyitott Műhely sorozat olyan, páratlanul gazdag információs tárháza a kortárs irodalomnak és társművészeteknek, ami egész Közép-Európában kuriózum-számba megy.” Sommásabb véleményt a kiadványról írni nem lehet!

Valóban rendkívüli a vállalkozás, különlegességét nemcsak a mennyiség, a kerek száz interjú kölcsönzi, hanem az, hogy összeszámlálhatatlanul sok írástudó, irodalomszervező, költő, prózaíró, képzőművész szellemi, érzelmi energiái sűrűsödnek össze a periszkóp lencséjébe, gondolat-halmazok dűnéi tornyosulnak, nagy akarások hullámtarajai ágaskodnak, életek sodródnak lélekvesztőkön, vagy éppen kapitány áll a hajóhídon, rég olvasott művekre, sorozatokra esik újból fény, ordas eszméket, miazmás ideológiákat idéznek föl vagy temetnek el örökre azok, akik szenvedtek az átkosban, fiatalok törnek új csapásokat, ők már szabad világban, a 21. században keresik helyüket s önmagukat a világban...

Csonka a felsorolás, nincs akkora fogalomhalmaz, amibe beleférne az 1080 oldal kérdészuhataga, az alanyok választengere, a bizonyítások és cáfolatok foncsoros kötélhágcsói.

Más megközelítést kell keresni.

Az ábécésorrendbe szedett szerzők (alanyok) mikrovilágába úgy is be lehet hatolni, ha elvégezzük a *műfaj* mikroszkopikus elemzését, az *interjú* szövegtani vizsgálatát. Az irodalomtörténet mindig megemeli az alkotók világát az elvontság irányába, az oeuvre megrajzolása, az életmű összhangzattana a fontos, még olyan irodalomtörténeti iskola is fungált, amelyik tiltotta az életrajzot és a művész személyiségvizsgálatát. Az interjúban viszont az író, a költő arcának kontúrjai nem mosódnak el, az olvasó bizalmasa lesz az alkotónak, olyan beavatott, akit nagykorúsítottak, akit érettnak és illetékesnek tartanak, hogy *műhelytitkokat* tudhasson meg. Ezért vált olyan népszerűvé az interjú, azért lett sajátos, újkori irodalmi műfaj.

Egy kiragadott példa. Az olvasó nemcsak Nagy Lászlónak a lét értelmét faggató kérdését („Ki viszi át a szerelmet?”), nemcsak legszebb szerelemvallomását („Szeretni tehozzád szegődtem...”) ismerheti meg, hanem azt is, amit a kezdő, gyermekfejjel verselő iszkázi zseni a nagyanyjáról írt: „bolhaskaszárnya” (lásd Ágh István: *A vers háttere*, beszélgetőtárs: Szakolczay Lajos).

S ha műfajt emlegetünk, van ezeknek az irodalmi beszélgetéseknek egy bevezető része, sommázat, amely a nemes műfajjal, az esszével rokon; nem lexikoncímszó, hanem érzelemmel, szubjektív átéléssel megrajzolt arcél, pályáiv, benne van a senki mással össze nem téveszthető ember, a művészszemélyiség, a családfa, a tábor, amelyhez tartozott vagy tartozik, a szűk környezet rajza, benne van a korszellem és a világ, amely kidobja vagy befogadja.

Maradjunk a két nagy kötet egyik legjobb kérdező, faggató, lelket, szellemet leginkább megmozgató interjúkészítőjénél, Szakolczay Lajosnál. (A második kötetben már alany, őt kérdezik!) A kilencvenkét éves Hubay Miklóssal beszélgetett (2010-ben készült az interjú), s a fölvezető sorokkal mesterszöveget szerkeszt: „A kilencvenkét éves Hubay Miklós, a magyar irodalom doyenje úgy ül szellemi várában – könyvekkel bélelt, festményekkel, grafikákkal, szobrokkal díszített kastélyszobájában –, mint egy várúr. Még emelt pódiuma is van; hogyha leraknák róla a több mázsa papírt (könyv- és jegyzetkupaot), házi színház gyanánt működhetnék eme dolgozószobának is fenséges lak.” Írhatta volna ezt Jókai is, Szerb Antal is. Ha az utókor csak ennyit fog tudni a Hubay Miklós nevű

magyar és európai szellem-toronyról, meg lehet elégedve, nem csorba a kép se az alkotóról, se a műről (lásd Hubay Miklós: *A drámától megváltást reméltem*, beszélgetőtárs: Szakolczay Lajos).

S még mindig csak az első kötetben bóklászva, még mindig az interjú műfájának vegyelemzését végezve a jelenkor kiváló írónijét és tudós asszonyát, Ács Margitot ajánlatos kiválasztani, akit irodalomtudományban vele egyenrangú szakértő kérdez: Pécsi Györgyi. Még a beszélgetés címe is rázós, majdhogynem verssor, költői sűrítés: *Túlélő-show-k évadán*. Divatszó manapság a hozadék. Nem szép szó, nem jó szó, de használják. Mi a hozadék, mi a körön kívüli „mellékterméke” Pécsi Györgyi és Ács Margit beszélgetésének?

Anélkül, hogy jelezném, ki a kérdező, ki a választ adó, sorolom: Illyés szerint aki a versírást ab-bahagyja, az igazmondást hagyja abba, Nemes Nagy Ágnes szerint „Feltámadni épp olyan nehéz” (mint megszületni? élni? meghalni?), egy nőnek a művészpályát úgy kell kikövegni, hogy annak alkotórésze legyen az anyaság, a feleség-gond; a hatvanas-hetvenes években úgy élt ötvenhat emlé-ke, mint a Föld méhében a magma, ki-kitört a láva (*Bibó-émlékkönyv!*); a nyolcvanas évek végén pa-radigmaváltás következik be, különválnak a szellemi erők, a liberálisok kiátkozzák a „népi”, a nemzeti eszményeket vállaló írástudókat, a posztmodern(ség) Magyarországon megkésett, rossz ízű változata úgy dühöngött, mint a földmozgások utórezgése, s csak a szekértáborharcokon kívül szü-letett remekmű, Kolozsvárótt, a Helikon főszerkesztője, Szilágyi István megírta a *Hollóidőt*. Ennyi adalék, ennyi szellemtörténeti eszmetörmelék, ennyi politikum és kortörténet egy interjúban!

S még hátravan a mag, a nukleon, Ács Margit életének és művének krédóvá kicsapódó szubsztanciája, a morál. Szerencsére ezt is Szilágyi István *Hollóidő*-nagyregénye kapcsán mondja el: „Olyan kemény, illúziótlan világlátás, olyan tartás adja a természetes vázát ennek a regénynek, amelyre az agyonmanipulált, akarathéna mai embernek múlhatatlanul szüksége lenne. Az irgalmatlan céltudatosságra és az önsajnálatot nem ismerő áldozatosságra gondolok. A kettő együtt ér valamit.” Kötéltábla, márványtábla kívánczó sorok. A nemzet miazmás betegségeiből kivezető útra mutat Ács Margit, s lesöpri a pótcselekvések, a mellébeszélések, a szellemi protézisek arzenálját.

Ha kapitányt is emlegettünk, aki a hajóhídon áll, az csakis Csoóri Sándor. És a kérdező társ (ki is lehetne más?): Szakolczay Lajos. Az interjú címe: *Nekünk ilyen sors adatott*. 2005 áprilisában beszélgettek. Ha Csoóriról írunk, beszélünk, elmélkedünk, akarva-akaratlanul felbukkan József Attila híres verssora: „a hős el van vetve, teremni muszáj.” (*Arany*) Zámolyban „vetették el” a hőst, de a termés, a teremtés heroizmusáról már neki kellett gondoskodnia. S valóban úgy gondoskodott, ahogy a barikádharcosok ötvenhatban, akárcsak Ágh István, a szerencsének, a véletlennek köszön-hette, hogy nem lőtték szitává az *ellenforradalmár* szovjet katonák. És utána is, élete érett korszakaiban, a bolsevista diktatúra ellen szól minden szava, a „*csakazértis*” *himnuszait* zengi, tettei több nemzedéknek szolgáltattak életmodelleket. Ideges, izgalmas, hullámokat, örvényeket kavará Csoóri Sándor és Szakolczay Lajos beszélgetése! Nem optimista harsona, hanem magyar nemzetünk minden baját, gondját őrlő malom, reményeink szerint a *Kalevalából* ismert szampó, amelyik végül is örömet, sikert, boldogságot hoz a népnek.

Az derül ki az interjúból, hogy nincs se a társadalomnak, se a szellemi-művészi életnek olyan szegmentuma, amelyben Csoóri jelenvalósága ne volna evidencia. A költészet, a próza, a film, a könyvkiadás, az újságszerkesztés, a táncház, a zene, a képzőművészet mind-mind az ő szellemi energiáinak haszonélvezője volt, és ő nem válogatott, ha dolgozni kellett nemzetéért, a kapitányi hídról irányított, de ha kellett, megragadta a hajóvontatók kötelét vagy a gályarabok evezőjének nyelét. Miért sikerült mindez neki? Azért, mert az otthoni, a zámolyi őszállapot egész életére föltarisznyálta: „...én odahaza teljesen, fejem tetejétől a talpamig természeti lény voltam”. S a természeti lényeket nem lehet öntőformákba lötytinteni, ők keresik meg maguknak azokat, ők izzadják ki (mint méh a viaszt) a védőburkot. Bízunk a genetika mindenhatóságára is valamit: Csoóri Sándor a sors különös, nagy ajándékának tartotta, hogy az anyja, a „fekete rózsza” „nagy lélek volt”.

Van aztán ezeknek a sorjázó interjúknak egy közös vonása, és ez a *szubjektívizmus*. Nem negatív jelleg ez, sőt, az igazságot, az alkotás titkait a lelki élet szféráiban keresi.

A terjedelem miatt a recenzens is szubjektív döntésre kényszerül. A terjedelmes első kötetből csak szubjektív elfogultsággal lehet kiválasztani még egyet, mégpedig a hatalmas anyag szerkesztőjét, Csontos Jánost. Beszélgetőtársa Géczi János, időpont: 2011. szeptember, cím: *Küzdelmes harmóniában*. Talán a legalaposabb, legrészletesebb környezetrész az egész kötetben. Özdról jött Cson-

tos János, erről a vidékről írta Szabó Zoltán a *Cifra nyomorúságot*, és a kommunizmus éveiben itt épült fel a diadalmasnak kikiáltott szocialista nagyipar egyik fellegrája: vasgár, acélgár, szénbányászat. Csontos mégsem lett tipikus proligyerek, akkora konglomerátum a családja, hogy annak számai Tótországtól Itáliáig nyúljanak, a függőleges rétegződés is bizarr: parasztok, napszámosok, gyári munkások, kétlakiak, éjjeliőrök veszik körül gyermekkorában, a szegénységet nem érezte, a futballpálya, a salakdombok, a téglabarlangok pompás, egzotikus játszótérek voltak számára: „bandáztunk és verekedtünk; estére úgy néztünk ki, mint az ördögök.”

Mindezt azért kell itt megemlíteni, mert felnőttkorában valóban a címben megadott recept szerint él: *küzdelmes harmóniában*. Istenkísértésnek tartották sokan lapalapításait (Folyam, Nagyítás), „kis híján belehaltam” – mondja. Ez a csonka mondat élete legtömörebb jellemzése. Jött a versírás, jöttek a lapok, az újságírás, jöttek a díjak, Csontos János úgy csiholt küzdelmekből harmóniát, hogy summáslegényként dolgozott. Nem töpreng ő most sem a végeredményen sokáig, mellszélességgel feszül neki minden munkának, ami elébe kerül, vagy amit rábíznak, nem ok nélkül lett ennek a fantasztikus interjúfolyamnak a szerkesztője. Életútját „zegzugos lírikusi pályának” nevezi, s jól is van ez így, tudjuk József Attilától, hogy a „homokos / szomorú, vizes sík” hová vezet.

És most jöjjön az önkény. Csak önkényes igazságtalansággal lehet kihagyni az első kötet további szereplőit, nagyszerű költőket, prózamestereket, főszerkesztőket, rovatvezetőket. A tartalomjegyzékben közölt névsor megismérlése botorság lenne.

A második kötet tallózásakor tanácsos az irodalomelméleti fejtegetésekre jobban odafigyelni, és többet kell foglalkozni a fiatalokkal. Hová, merre tart a friss, új magyar irodalom? Van-e „ideológiája”, világképe a rendszerváltás után induló nemzedékeknek? Élnek még a régi reflexek, világhódító-e még mindig a költő, vállalja-e a vátesz szerepét, vagy éppenséggel röhejesnek tartja azt?

Az L betűnél lépünk át a második kötetbe, s mindjárt az elején kedves, rokonszenves női arc mosolyog ránk, a László Noémié. Erős Kinga beszélget velem, s a két fiatal írástudó arra keresi a választ: *Hányféle lehet a vers?* Nyilván, költői a kérdés, annyiféle, ahány vers van a világon, de László Noémi a költői létet, a költői életvitelt írja körül, s roppant izgalmas válaszokat ad szakmán kívüliek számára is. Bizony, a szorgalom nem elég, mondja, buzgólkodással, tüsténkedéssel vagy éppen torzonborz hányavetiséggel nem lehet pótolni a tehetséget. S a pátosz, a pöz még ront is a helyzeten, ha külsőségesek a gesztusok. Ha nem a mélyből, nem a zsigerekből tör fel az alkotás vágya, záptojás lesz az eredmény.

Azért jó időzni László Noémi költői világánál, mert finom női ösztöne, feminin lelkisége ellentételezi a neo-barbárságba merevülő világunkat. Pedig férfiakkal vágott neki a sűrűnek Kolozsvarótt, az Előretolt Helyőrség fenegyerekeivel igyekezett kialakítani az elődöktől elütő, attól különböző formanyelvet. S itt az ideje, hogy a kérdező személy néhány mondatát idézzük, mert végül is oda kanyarodik rendszerint a beszélgetés, ahová az interjúkészítő irányítja. Erős Kinga: „Írták rólad, hogy nem felejtetted el, hogy a vers szómágia. Megrettent a felelősség? Mit gondolsz költőként a szavak iránti felelősségről, arról a felelősségről, hogy érvényes szó kerüljön a papírra?” Doktori traktát lehetne írni a fenti fogalmak bűvköreit elemezve, vizsgálva. László Noémi nemcsak a nyelv iránti felelősséget vállalja, hanem a szó iránti becsületet is. Számára a versírás különös, éteri, tiszta lelkiállapotban történő, jobbára öntudatlan cselekvés.

Időzzünk még a nők világánál! Rózsássy Barbarát Ekler Andrea kérdezte, a cím: *A vers léggör, ami körülvesz*. Kellemes, nagyon kellemes olyan transzcendens fogalmak bokrai között tartózkodni, amelyek megemelik a lelket, kitisztítják az agyat, és ráhangolnak a szépre, az esztétikumra! Versritmus, nyelvzene, szavak bűvös ereje, szómágia, művészetika, becsület és felelősség! Tisztaság lengi be Rózsássy Barbara világát. Szerinte megfoghatatlan metafizikai erő, „egyfajta hiányérzethez hasonlítható tapasztalat” hozza felszínre a költőben a verset. Ez a megállapítás is alkalmas a meditációra, különösen, ha megfogadjuk a költőnő tanácsát: olvasni kell, tájékozódni a hazai és a világirodalomban, a funkcionális analfabéta vadzseni hiába ír valamilyen „szövegmutatványt”, azzal csak elijeszti az olvasót. Ha visszafelé tekint Rózsássy Barbara, a Mester, Kárpáti Kamil arcát látja, és Dante világa bűvöli. Újlatin műveltsége, olasz nyelvtudása európai ösvényekre vezet, így jön létre részben spontánul, részben belső lelki-szellemi építkezéssel az alkotás léggör, atmoszférája.

Vallomásos műfaj az interjú. Az írói, a költői megnyilatkozás olyan formája, amelyben azok a szellemi és lelki erők mutatkoznak meg, amelyek más műfajok, a vers, a novella, a regény születé-

sekor az olvasó előtt rejtve maradnak. S ha most, a második kötetben a fiatalokkal akarunk szembesülni, más dioptria, más látószög szükségeltetik, különben elsikkad a dialógusok esszenciája.

Húzzunk önkényesen egy vonalat az időben, az 1960 után születettek parázs, izgalmas, izgatott világához fűzzünk – a szűk tér megszabta – tömör, globális kommentárt. Ábécésorrendben a második kötet fiataljai: Méhes Károly (1965), Molnár Vilmos (1962), Nagy Gábor (1972), Pap-Für János (1976), Rott József (1964), Szentmártoni János (1975), Toót-Holló Tamás (1966), Végh Attila (1962), Zsille Gábor (1972). László Noémiről (1973) és Rózsássy Barbaráról (1979) már szóltunk.

Az első észrevétel az, hogy ezek a „fiatalok” már egyáltalán nem fiatalok, szinte mind túl vannak az ötvenen, néhányan az ötven felé bandukolnak, szellemi, ideológiai újdonságukat, frissességüket mégis azt biztosítja, hogy a bolsevizmus számukra gyermekkori emlék, ötvenhat nimbusza is megkopott, őket már a rendszerváltás felemás volta kínozza, az új világból jó világot szeretnének teremteni. Mivel írók, költők világa a vizsgálat tárgya, arra kíváncsi a kérdező (és a jegyzetkészítő), hogy vannak-e olyan filozófiai, poétikai, esztétikai jellemzők, amelyek mindnyájuk közös vonása.

Az abszurd határát súrolja egy olyan általános (és felületes) leírás, amely ezt a nemzedéket jellemzi, de szakszöveg is megbír egy abszurd mondatfutatot: Szűkszavúak lettek, mellőzik, utálják a régi sztereotípiákat, eszük ágában sincs „bemutatni”, „ábrázolni” a világot, valóságot; tájékozottak a világirodalomban, de elutasítják a nyugati kommersz irodalmat; megszűnt táborukban az egyműfajúság, legtöbbször ugyanolyan otthonosak a lírában, mint a prózában, s alig van közöttük olyan szerző, aki ne filmezne, ne rádiózna, ne zenélne, ne festene; múltértékelésük idegesebb, a szürrealizmust támasztják fel, amikor szétpillantanak az apák által elpusztított falvakban vagy a döglött nagyipar salakmezőin; a szépirodalom határmezsgyéit a misztérium és a filozófia eszköztárával szélesítik ki...

No és a „Nagy Öregek”? Elevenek és holtak, akik már hófehér hajjal érték meg az új évezredet? A név is lehet misztérium, nagyot konduló nevek sorjázna a II. kötetben: Rába György, Sulyok Vince, Szakonyi Károly, Szalay Károly, Takáts Gyula, Tornai József, Tózsér Árpád, Vasadi Péter. Szentégtörés lenne összefoglalót írni róluk, és az interjúk egyenként történő számbavételére nincs tér. A bölcsesség több, mint a tudás, s ezt a bölcsességet csak az eredeti munkák olvasása közben szűrheti le az olvasó.

A Nyitott Műhely két hatalmas kötete regény. Krimi. Bestseller. Vízeseikkel, kanyonokkal, hatalmas árterületekkel szabdalt folyóvíz. Hétpróbás olvasóknak való mű, azok számára készült, akik örülten szeretik az irodalmat, és szellemtestvérüknek tartanak minden alkotót. Az izgalmak, a feszültségek, az érzelme hullámzások, a gondolatizzások a tisztítóvíz hevével törnek ránk, s a végére jutva érezzük, beavatást nyertünk a titkok rejtjelmeibe. (*Magyar Napló, 2014*)

